

Horváth Endre

**HANS URS VON BALTHASAR SZENTLÉLEKTANÁNAK
SÚLYPONTJAI A
KRITIKUS KIÉRTÉKELÉS TÜKRÉBEN**

TÉZISFÜZET

Moderátor: Dr. Puskás Attila

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Kar**

Budapest, 2011

A jelen doktori disszertáció Hans Urs von Balthasar szentlélektani meglátásainak főbb vonatkozásait vizsgálja és a kortárs teológiai irodalom segítségével kiértékeli azt. E vállalkozást nehezíti, hogy a svájci teológus szentlélektanában kifejezetten kerüli bármiféle rendszer felállítását, amelybe azután „belekényszerítené“ a Szentlelket. Ehelyett megközelítéseiben a Lélek működésének egyes oldalait, arculatait írja le: tiszteletteljesen körüljárja a harmadik isteni Személy misztériumát, oly módon, hogy különböző aspektusokból vizsgálja meg azt. Ezek a pneumatológiai aspektusok a következők: a Szentlélek, mint az isteni Igazságba bevezető és az isteni Igazságot értelmező isteni Személy; az Atya két keze; a Szentlélek „szubjektív“ és „objektív“ aspektusa; és végezetül a harmadik isteni Hyposztazisz személyvoltára vonatkozó reflexiók. E négy részaspektus képezi a svájci teológus szentlélektanának alapjait, amelyek a Szentlelket különböző szempontokból közelítik meg, és organikus egységgé kapcsolódnak. Mégis, összességük sem célozza a Szentlélek titkának teljes megvilágítását, hiszen a harmadik isteni Személy a feltétlen isteni szabadságot és a minden értelmet felülmúló isteni megfoghatatlanságot testesíti meg, ezért ezt a megfoghatatlanságot Balthasar pneumatológiai ábrázolásban is megtapasztalható.

1. A svájci teológus szentlélektanának első területe a Szentlélekről, mint az „Igazság Lelkéről“ tárgyal, amelyben a harmadik isteni Személy, a kinyilatkoztatott isteni Igazságba bevezető személyként és a kinyilatkoztatott isteni Igazság értelmezőjeként jelenik meg. A Jánosevangéliumot követve a szerző rámutat a kinyilatkoztatás szentháromságos struktúrájára: Istennek Krisztusban végbement önkinyilatkoztatása, az isteni Igazság, csak akkor ismerhető meg a maga valóságában, ha azt az „Igazság Lelke” értelmezi, hiszen „Isten csakis Isten által ismerhető meg” (Ireneusz). Istennek ezt a Szentlélek értelmező és bevezető szerepe által közvetített megismerését természetesen nem modern értelemben kell felfognunk, hanem a bibliai és dogmatikai „megismerés“ értelmében, amely az értelmi megismerésen túlmenően a megismert és a megismerő között egy életközösség létrejöttét is feltételezi.

2. A balthasári pneumatológia súlypontját meglátásunk szerint az „Atya két keze“ tematikában képezi, amely címszó alatt a svájci teológus a második és harmadik isteni Személy üdvtörténeti működésének elválaszthatatlanságát tárgyalja. Balthasar pneumatológiájának e témaköre egyben az ún. „pneumatológiai krisztológiának“ egy jól sikerült megvalósítása is. Központi jelentőséget tulajdoníthatunk ama megfogalmazásnak, amelyben a svájci teológus a Szentlelket Krisztus „regulájaként“ mutatja be, vagyis a

harmadik isteni Személyt olyan szerepben ábrázolja, amint a megtestesült Fiú számára az Atya mindig éppen aktuális akaratát közvetíti és ezáltal kettejüket egyidejűleg egybekapcsolja és megkülönbözteti. A Szentléleknek e közvetítő szerepe egyrészt kifejezi a megtestesült Fiú tökéletes, a történelemben ágyazott és ismereteiben is fokozatosan érlelődő emberségét, másrészt feltételezi a Szentlélek ökonómiai elsőbbségét, amely azután a trinitárius inverzió eszméjének megfogalmazásával nyer plasztikus kifejeződést. A harmadik isteni Személy ökonómiai elsőbbségét a szerző szoteriológiai szükségszerűségként fogja fel: a megtestesült Fiú számára ez teszi lehetővé, hogy istenségét az Atyánál „letétbe helyezve“ („hinterlegend“) feltétlen készséggel állhasson Atyja előtt.

3. A balthasári pneumatologia harmadik területe, amely a Szentlélek működésének „objektív“ és „szubjektív“ aspektusát mutatja be, a hegeli filozófia egyik alaptételére reflektál, amely szerint az isteni Szellem képes mindenfajta különbséget egyesíteni és önmagában felülmúlni. Ha Balthasar el is veti a német filozófus ide vonatkozó válaszát, mégis fontosnak tartja magát a kérdésfeltevést és annak felismerését, hogy a Szentlélek egységet létrehozó működésének nem csupán „szubjektív“ módon tapasztalható meg, hanem „objektív“ módon is jelen van az Egyház intézményes elemeiben (Szentírás, szent Hagomány, szentségek és egyházi hivatal). A Szentlélek működésének objektív és szubjektív aspektusát a szerző Krisztus életében oly módon ismeri fel, hogy a Szentleket egyidejűleg Krisztusban és Krisztus felett („in-über“ Christus) mutatja be, aki ezáltal az Atyát és a Fiút egyidejűleg összeköti és megkülönbözteti. Balthasar szemlélete alapvetően itt kerül szembe Hegel szemléletével: a svájci teológus számára a harmadik isteni Személy innertrinitárius szerepe szerint egyszersmind az egység létrehozója és a személyes különbségek fenntartója.

4. A műben a szerző szentháromságtani szemléletének bemutatása a pneumatológiai kérdések háttereként volt elengedhetetlen. A svájci teológus Szentháromságra vonatkozó tanításának alapvető eleme, hogy a keleti egyházatyákat követve a háromságos szeretetközösség leírásának kiindulópontjaként nem az isteni lényeg szerinti egységet, hanem az isteni Személyeket veszi alapul, és azt az Atya és Fiú „termékeny dialógikus találkozásaként“ mutatja be. Ábrázolásában nagy szerepet nyer az ún. „családmodell“, amely egyszerre képes érzékeltetni a személyek szeretetben történő találkozását, és a gyermekben e szeretet túlcsoordulását, termékeny voltát.

5. Ha Balthasar őrzi is a harmadik isteni Személy és az egész szentháromságos élet misztériumjellegét, mégis megkísérli ezt a misztériumot közelíteni az emberhez és közelebből megvilágítani a Szentlélek személyvoltát. Ide vonatkozó kijelentéseit összefoglalva a harmadik isteni Személyt, mint közösségalapító („gemeinschaftstiftende”) és személyformáló („personkonstituierend”) személyt neveztük meg. Balthasar a Szentlélek ilyen személyvoltát elsősorban a harmadik isteni Személy „anonimitásával“ szemlélteti: a Szentlélek szeretetből quasi-személytelenné válik, és önmagát egyfajta közvetítő elemként kínálja fel mások személyyé válásához. Az anonimitás ellenpólusaként a svájci teológus a Szentléleket az isteni szeretet túláradásaként („Überschwang“) vagy az „Isten mindig-nagyobb voltának anyagiasulásaként“ („substanziiertes Je-Mehr Gottes“) jellemzi. Ezzel a harmadik isteni Személy lényének egy másik aspektusát fejezi ki, amely szemünk elé állítja a Szentlélek kiszámíthatatlan sponataneitását és feltétlen szabadságát.

Meglátásunk szerint Balthasar szentlélektana annak a szerzetesi-jezsuita egyházas szemléletnek ad teológiai kifejeződést, amelyet ő maga is követett. Szentlélektana e különböző aspektusok révén a pneumatológia egészét átfogja, organikus egysége pedig plausibilitást ad neki. Markáns újdonságaival sem mond ellent a hagyományos pneumatológiának, hanem éppen ellenkezőleg, képes gazdagabbá tenni azt. Mindezek alapján úgy véljük, a svájci teológus szentlélektana a katolikus teológia részéről recipiálható.